

Ирена Кацарски-Кимова

ПРЕВОДОТ ПРЕВЕДУВАЧОТ И

ЗА СИТЕ ШТО ТРЕБА
И ЗА СИТЕ ШТО
САКААТ ДА ЗНААТ ...

ЗА ПРЕВОДОТ

Превод е резултатот од пренесувањето писмено срочени пораки (идеи) од еден јазик на друг, при што треба да се сочуваат и формата, стилот и регистарот на изворниот текст. *Преведување* е активност на пренесување на пораките (идеите) од еден јазик на друг. Лицето што професионално се занимава со оваа активност се нарекува *преведувач*. Тука повеќе ќе се задржам на преводот на стручни текстови, со напомена дека, всушност, стандардите се исти и за книжевниот превод.

Можеби најважната работа што треба да се каже за преведувањето е дека тоа е **процес**. Почнува со преведувачот, но не завршува со него (освен кога преводот е за ограничена употреба во работната верзија). Но, и ова не е сосема точно. Во суштина, процесот навистина почнува со контактот со нарачателот на преводот и подготовките пред самиот чин на создавање на преводот.

Процесот на создавање на преводот се состои од повеќе фази. Првата фаза е тоа што јас го нарекувам „**прв превод**“, и тој е резултат на работата на преведувачот, која исто така е процес. Оваа фаза е завршена кога преведувачот го споредил преводот со оригиналот и утврдил дека е верен и точен.

Но, преведувачот не е сам во процесот на преведување. Негов партнер, и редактор на „првиот превод“ е стручњак од областа на која ѝ припаѓа текстот што се преведува – правник за правен превод, финансиски стручњак за финансиски превод, археолог за превод од областа на археологијата, доктор по медицина за медицински превод. Оваа стручност може да се специјализира уште повеќе, па за учебник од областа на хирургијата потребно е **стручната редакција** да ја направи хирург, или за кардиоваскуларна хирургија, кардиоваскуларен хирург ... или повеќе редактори во исто време. Изборот и стручноста на стручниот редактор е од огромна важност за да

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

се осигури точноста на текстот и користената терминологија.

Потоа, откако се решени сите термилошки или други проблеми со разбирањето и пренесувањето на оригиналната порака, следи **јазичка редакција или лекторирање** на преводот. Тоа значи дека стручњак за македонски јазик – лектор, го чита преводот и ги коригира сите јазични неправилности и немакедонски зборови што преводот можеби ги содржи. Ова донекаде го допира и изборот на стручната терминологија, односно само во оние случаи кога јазичкиот редактор/лектор смета дека при изборот на терминологијата не биле почитувани правилата на македонскиот јазик и знае дека постои подобар македонски термин, или смета дека може во заеднички напор со преведувачот и стручниот редактор да се дојде до објективно подобро решение. Но, во принцип, јазичкиот редактор не ја преиспитува стручната терминологија. Јазичкиот редактор го интересира подобрување на читливоста и разбирливоста на текстот преку подобрување на синтаксата и употреба на изворни зборови, на пр. македонски, ако јазикот на преводот е македонски, секогаш кога е тоа возможно. Оваа редакција, во таков случај, ја прават лектори по македонски јазик. Ако јазикот на преводот е друг јазик, тогаш јазичкиот редактор треба да биде лектор кој е роден говорител на јазикот на преводот.

Лекторите, исто така, внимаваат и на **правописот и употребата на интерпункциските знаци** кои влијаат врз значењето и разбирањето на текстот и може да се неправилно употребени под влијание на оригиналниот текст, или поради незнаење. Оваа проверка може да оди заедно со јазичката редакција, но може да биде спроведена и посебно, на крајот на процесот, пред подготовката на текстот за печатење. Доколку при јазичката редакција биле направени повеќе по број, или посуштински корекции на преводот, тогаш оваа последна проверка треба да се направи посебно, или да се повтори откако корекциите ќе бидат внесени и/или прегледани од преведувачот.

ЗА ПРЕВЕДУВАЧОТ

Ако ви е потребен превод кој треба да е **точен и прецизен**, кој ќе го читаат и други луѓе и од него ќе црпат информации, или ќе биде **објавен** и достапен за јавноста, тогаш ви е потребен ништо помалку туку **професионален преведувач**. Зошто, и кој преведувач е професионален преведувач? Љубопитноста, жедта за знаење, постојаното истражување, анализирање и проучување се основните атрибути на добар професионален преведувач. Тој добро си ја знае работата и, бидејќи не е енциклопедија на нозе, при секој превод истражува и учи за концептите што ги преведува, чита многу за темата за да ја усвои терминологијата, разговара со стручниот редактор и/или со други стручњаци од областа во која преведува (им се јавува иако не ги познава – добрите преведувачи се, во суштина, малку здодевни) и постојано бара подобри решенија, секогаш има омилен лектор со кој добро се разбира и кога ќе го заврши преводот може да дебатира на темата со стручњаци од областа (за жал,

голем дел од тоа знаење не останува засекогаш, наскоро доаѓа друга тема што многу ќе го заинтересира, или ќе ја истражи оти нема друг избор, па ќе мора да избрише некој рам меморија за да ослободи простор во неговиот љубопитен мозок). Тој минува часови и денови истражувајќи на интернет или закопан/а до гуша во книги само за да го најде преводот на еден збор. Особено му е важно да го најде баш тој, ВИСТИНСКИОТ збор. Често не спие ноќе оти пребарувајќи ќе се зачита нешто интересно.

Професионалниот преведувач ги познава и се придржува до професионалните стандарди за квалитет (Европски стандард 15038), професионалните и етичките норми на преведувачката професија, и се грижи да ги реши сите постојни или потенцијални проблеми околу преведувањето – значи и предвидува и решава проблеми врз основа на своето преведувачко искуство. Професионалниот преведувач ќе направи сè за да осигури дека преводот е верен и точен, што често го чини непроспиени ноќи, бидејќи за сето тоа читање и истражување е потребно време. (Ете, затоа професионалниот превод чини и треба да се плати.)

ЗА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

Многу често можеме да чуеме македонски говорители на различни настани и на телевизија како употребуваат зборови кои не постојат во македонскиот јазик, на пример: бенчмаркови, бенефит(и), програм менаџер, менаџер, бизнис, правење бизнис, тим лидер, проект лидер, аутсорсинг, и безбројни други. Истото можеме и да го прочитаеме. Незнаењето и мрзливиот ум се најчестата причина за оваа појава. А со незнаење и мрзлив ум се карактеризираат не само спомнатите говорители, ами и голем број самопрогласени преведувачи. За жал, да!

Ова, секако, не значи дека во Македонија нема квалитетни преведувачи и агенции за преведување. Напротив, има одлични преведувачи кои добро си ја знаат и извршуваат работата, но има и многу лоши примери и практики и непознавање на процесот на преведување. Па така, ни се случуваат лоши книжевни преводи поради кои мнозина читатели воопшто не стекнуваат вистинска претстава ниту за делото, ниту за авторот, и лоши преводи на стручна литература и учебници чии автори се наградувани за своето тврдо решество, креативност и иновација, а кои поради некавалитетниот превод и наследењето на стандардите за преведување, стануваат неупотребливи за читателите за кои се наменети.

Замислете си ја штетата по македонскиот јазик,

по нашата општа култура и знаење и конечно по животот на студентите кои учат од несоодветни, па дури и многу погрешни преводи! Како ќе звучи македонскиот јазик по пет или шест генерации млади луѓе кои учат од лошо преведени учебници и читаат лошо преведена белетристика? И што ќе научат? Можеме ли да си дозволиме да не бидеме совесни во врска со преводот на учебници и книги кои се преведуваат еднаш во половина век? Дали нашиот јазик ќе се претвори во извртен и измачен македо-англиски јазик – неразбирлив за постарите, вистински говорници на нашиот јазик, и веројатно не докрај разбираан ни од тие што го користат, како што покажува погрешната употреба на некои странски зборови?

Зошто се случува ова? Токму поради тоа што во Македонија не постои критериум за квалитет, а критериум за квалитет не постои поради општото непознавање на професијата преведувач и на процесот на преведување, непостоењето свест за важноста на преводот за општеството, и покрај тоа што огромен дел од општествениот поредок ни се темели врз превод, и поради недостатокот на лесно достапна информација и поука за тоа што е прифатлив превод, а што не е.

Како и во другите професии, и во преведувањето постојат стандарди. И професионалците се придржуваат кон нив. Професијата не е регулирана, но постојат доброволни стандарди за преведување и осигурување на квалитетот на преводот. Веројатно најрелевантен за нас овде е Европскиот стандард за превод EN15038, издаден во 2006 г. од страна на Европскиот комитет за стандардизација (CEN) во кој членуваат институтите за стандардизација на сите земји-членки на ЕУ. Погolem број европски земји го усвоија овој стандард како свој национален стандард.

Стандардот EN 15038 не ѝ е доволно познат на широката јавност во Македонија и нема широка примена, бидејќи сè уште не е пренесен од европското законодавство како македонски стандард на македонски јазик. Поради тоа, кај нас нема акредитирани тела коишто би вршеле сертификација според овој стандард. Единствена можност што кај нас ја имаат давателите на преведувачки услуги кои се посветени на осигурување квалитет на услугата, е јавната изјава за усогласеност со стандардот.

Европскиот стандард за превод EN15038

Можеби еден од најважните аспекти на стандардот EN15038 е што посочува кој е професионалниот преведувач и вели дека мора да ги има најмалку следните оспособености:

- **оспособеност за преведување:** способност да го пренесе значењето од изворниот на целниот јазик и да создаде текст што ги задоволува лингвистичките правила на целниот јазик и инструкциите за конкрет-

ната преведувачка работа, притоа водејќи сметка за терминологијата, граматиката, лексиката, стилот, специфичностите на културата и други конвенции, форматирањето, целната група и целта на преводот.

- лингвистичка и текстуална оспособеност и во изворниот и во целниот јазик: способност да се разбере изворниот јазик и комплетно познавање на целниот јазик. Тоа подразбира познавање на карактеристиките на различни текстови, од стандарден јазик до многу специјализирани текстови и способност да се примени ова знаење при создавањето на преведените текстови.

- оспособеност за истражување, наоѓање информации и преработка на информациите: способност за ефикасно здобивање со дополнително лингвистичко и специјализирано знаење коешто е неопходно за разбирање на изворниот текст и создавање на преводот. Ова, исто така, подразбира искуство во примена на алатки за истражување и способност за развивање соодветни стратегии за успешна примена на достапните извори на информации.

- оспособеност за разбирање на културните специфичности: способност да се искористат информациите, како за изворната така и за целната култура и нејзините конвенции, како и стандардите на однесување и системите на вредности со кои се одликуваат изворната и целната култура.

- техничка оспособеност: ги опфаќа способностите и вештините што се потребни за професионална подготовка и создавање на преводот, вклучително и способноста за примена на технички ресурси (комуникациска опрема, хардвер и софтвер, компјутерски преведувачки алатки, пристап до извори на информации и медиуми).

Друг еднакво важен аспект е што EN15038 дава опис на севкупната преведувачка услуга и ги дефинира следните чекори во процесот на преведување: превод, проверка од преведувачот, проверка од друго лице (редактор на преводот), стручна редакција на стручен превод или уредување на книжевен превод, лектура и конечна верификација. EN15038 го опфаќа целиот процес на преведување, со што се овозможува следење на процесот и осигурување на квалитетот на преводот. Со тоа поставува репери за добра практика и овозможува идентификување на тие даватели на преведувачки услуги (физички и правни лица) што навистина се сосредочени врз квалитетот при обезбедувањето на преводот.

Секоја преведувачка услуга треба да опфаќа најмалку превод и проверка на преведениот текст од редактор на преводот, при што (1) преведувачот го создава преводот и ја проверува својата работа; (2)

потоа редакторот проверува дали преводот е соодветен и верен, а тоа опфаќа споредба на изворниот и целниот текст, регистарот и стилот и дава препораки за корективни мерки.

Зависно од намената на преводот, процесот на преведување може да опфаќа и стручна редакција или уредување на преводот, лектура и конечна верификација.

Стручната редакција е еднојазична проверка на погодноста на преводот за намената. Стручниот редактор ги проверува соодветноста на терминологијата, регистарот и почитувањето на конвенциите во дадената област и, доколку има потреба, предлага корективни мерки.

Последните проверки, доколку се потребни, се лектурата и конечната верификација. Тие задолжително се спроведуваат кога станува збор за преводи што се објавуваат во печатена или електронска форма.

Стандардот EN15038 е сиже на вековната професионална практика во преведувањето (уште од Вавилон!). Репер за квалитет мора да постои, а стандардот EN15038 тоа го овозможува. Неговата примена во Македонија значително ќе ја подобри моментната состојба во оваа област.

* * *

Преводот носи голема одговорност на повеќе нивоа (општество: култура, здравје, политика; заедница; претпријатие; поединец), а проблемите предизвикани со несоодветен превод често може да се спречат ако не се прескокнуваат задолжителните фази и проверки. Да се поправи (ако е возможно – во комуникацијата меѓу две култури, на пример, разликата меѓу точен и погрешен превод на еден збор или фраза може да значи разлика меѓу навреда и оддавање почит; ваква грешка во политиката би можела да значи разлика меѓу војна и мир!) или да се намали штетата, чини многу повеќе време и пари отколку што би чинеле најскапиот преведувач и сите неопходни, па дури и дополнителни проверки. Процесот на создавање превод е сложен, и секоја фаза и секоја проверка носи соодветна и неизбежна тежина. Сепак, најважно од сè е да се избере вистинскиот преведувач за конкретната преведувачка работа, како и вистинските лица што ќе ги вршат потребните проверки зависно од намената на преводот, бидејќи ако тие не ги поседуваат потребното знаење и вештини процесот на контрола на квалитетот, со сите свои фази, нема да може да го надомести тоа и да гарантира добар превод.

Авторот е слободен преведувач и претседател на Здружението на преведувачи на Р.М.